

نهج البلاغه در کلام بزرگان

مقدمه

در امثال و حکم عربی شهرت دارد که «کلام الملوك، ملوك الكلام»، نهج البلاغه مولا امیرالمؤمنین مصداق عالی این سخن حکمت‌آمیز است، زیرا از زبان و قلم بزرگ مردی تراویده که در جهان سخنوری یگانه بوده کلامش سرآمد کلام‌هاست. آری، امام مؤمنان در عرصه سخنوری گوی سبقت از همگان ربوده و توسن بلاغت را در میدان فصاحت بی‌مهابا تازانده و هیچ کسی یارای هم‌اوردی با او را ندارد، و نه تنها هم‌کیشان امام متقین بر بی‌رقیبی وی اذعان دارند، بلکه سخنوران غیرمسلمان هم بر این امر گواهند، و جز این نیست که کلام امام علی (علیه‌السلام) مؤید از جانب حق است و از زبان و قلمی تراویده که در شهر علم نبی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بوده است.

خوش‌تر آن باشد که سر دلبران

گفته آید در حدیث دیگران

کلام حضرت امام خمینی

در ابتدا جهت تیمن به ذکر بیاناتی از بنیانگذار جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) می‌پردازیم: ما مفتخریم که کتاب «نهج‌البلاغه» که بعد از قرآن، بزرگترین دستور زندگی مادی و معنوی و بالاترین کتاب رهایی‌بخش بشر است و دستورات معنوی و حکومتی آن بالاترین راه نجات است، از امام معصوم ماست.^{۱،۲}

و در پیام دیگری آن را شفای دردهای فردی و اجتماعی دانسته و آن را اقیانوسی معرفی می‌نماید که هر دانشمندی در آن فرو رود، غرق می‌شود.^{۱،۲}

۳- کلام دانشمندان عرب

سخنوران و دانشمندان عرب به حکم هم‌زبانی اولین کسانی‌اند که حالات این اثر ماندنی را چشیده‌اند:

۳،۱- کلام سید رضی

سید رضی که خود همت به جمع‌آوری این اثر سترگ گماشته و با نهج‌البلاغه جاودانه شده و همچون قطره‌ای که خود دریا شده می‌نویسد: «جویندگان و سودپسندگان از آن زیاد است و این به دلیل گران‌سنگی و قدر و منزلت این کتاب در فراهم داشتن شگفتی‌های سخن‌وری و زبان‌آوری اوست.»^{۱،۳}

در همین راستا باز هم سیدرضی می‌نویسد: «بعد از قرآن و بیانات پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) هر کلام و خطبه و مقاله‌ای را که خواندم و شنیدم توانستم با آن رقابت کنم و بهتر از آن یا همانندش را بگویم، مگر کلمات امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) را که هر چه کوشیدم توانایی رقابت با آن را در خود نیافتم.»^{۱،۴}

در اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان

۳،۲- کلام عبدالحمید کاتب

عبدالحمید کاتب از سخنوران بزرگ عرب در عهد مروان، چشمه جوشان مکتب ادبی خود و سبب نویسندگی اش را حفظ خطبه‌هایی چند از نهج البلاغه می‌داند. «هفتاد خطبه از خطبه‌های علی (علیه‌السلام) را حفظ کردم و پس از آن ذهنم جوشید که جوشید^{۱۵}».

و چون از فصاحت و بلاغت سخنان او پرسیدند، پاسخ می‌دهد که حفظ کلمات علی سبب فصاحت و بلاغت سخنانم شده است.

۳,۳- کلام ابن ابی الحدید

ابن ابی الحدید که عالم سنی مذهب منصفی است و شرح بزرگش بر نهج البلاغه شهرت جهانی دارد، سخنان مولا را برتر از کلام مخلوق و کمتر از کلام الهی دانسته و می‌گوید اگر چه یاران پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) از فصیحان بودند، ولی علی (علیه‌السلام) از همه آنها افصح بود. همگان دو هنر خطابه و نویسندگی را از وی فرا گرفته‌اند، و به همین دلیل است که یک دهم بلکه یک بیستم آنچه را که مردمان از سخنان علی (علیه‌السلام) گردآوری کرده و حفظ کرده‌اند، در مورد سخنان هیچ یک از صحابه رسول الله (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) انجام نداده‌اند، با این که در میان آنان نیز فصحای بزرگی وجود داشته‌اند.

و سپس کلام امام (علیه‌السلام) را برتر از کلام حکیمانی چون افلاطون، ارسطو و سقراط دانسته است و می‌گوید: «فصاحت را ببین که چگونه مهار خود را به دست علی داده و زمام خویش را به وی سپرده است. نظم شگفت الفاظ را بنگر که یکی پس از دیگری می‌آیند و در اختیار او قرار می‌گیرند. گویا چشمه‌ای است که خود به خود و بدون زحمت از زمین می‌جوشد. سبحان‌الله که جوانی از عرب و در شهری چون مکه می‌بالد و با هیچ حکیمی هم برخورد نکرده است اما کلماتش در حکمت نظری، برتر از سخنان افلاطون و ارسطو قرار گرفته و با اهل حکمت عملی نیز آمد و شد نداشته اما از سقراط هم پیشی گرفته است^{۱۶}».

۳,۴- کلام امام یحیی یمنی

امام یحیی یمنی می‌گوید: «از معانی گوارا و شیوای سخنان علی (علیه‌السلام) هر سخنوری سیراب شده و به سبک کلام وی هر خطیبی لباس سخنوری به تن کرده است؛ چرا که مولا آبشخور بلاغت و زاینده آن است و ابر پر بار فصاحت می‌باشد به حدی که خود فرمود: ما فرمانروایان کشور سخنییم و درخت سخنوری در وجود ما ریشه دوانیده و شاخه‌ها آورده است^{۱۷}».

۳,۵- کلام شیخ نائل المرصفی

شیخ محمدحسن نائل المرصفی که از ادیبان مهم جهان عربی است، نهج البلاغه را همچون قرآن کریم، نوعی معجزه می‌داند و می‌گوید: «نهج البلاغه برهانی روشن بر این است که علی (علیه‌السلام) بهترین نمونه زنده روشنایی و دانش، هدایت و فصاحت و معجزه قرآنی است. در این کتاب دلائل و نشانه‌هایی از دانش وسیع و سیاست صحیح و موعظه‌های روشن‌گر امام علی (علیه‌السلام) به چشم می‌خورد که شبیه آن در آثار هیچ یک از دانشمندان بزرگ و فیلسوفان و نوابغ دیده نمی‌شود. مولا در ژرفای دانش و دین و سیاست فرو رفته و در همه این موارد سربلند بیرون آمده است^{۱۸}».

۳,۶- کلام شیخ ناصیف یازجی

در انجمن های اسلامی دانش آموزان

شیخ ناصیف یازجی، عقیده دارد: «کسی که می‌خواهد در دانش و نگارش برتر از همه قرار گیرد، باید به نهج‌البلاغه متوسل شود و از حفظش کند». وی به فرزندش سفارش می‌کند که هرگاه خواستی در دانش و ادب و نگارش بر دیگران برتری جویی حتما قرآن و نهج‌البلاغه از بر کن.^{۱۹}

۳،۷- کلام طه حسین

طه حسین، ادیب بزرگ معاصر مصری که امروزه به سمبلی ادبی برای ادیبان عرب مبدل شده و وجهه مذهبی زیادی هم ندارد، عقیده دارد که: «من پس از وحی خداوندی، سخنی شیواتر و زیباتر از کلمات علی (علیه‌السلام) را سراغ ندارم.^{۱۰}»

۳،۸- کلام امین نخله

«امین نخله» می‌گوید: «هر کس بخواهد روح تشنه خود را از بیانات علی (علیه‌السلام) سیراب سازد باید به نهج‌البلاغه روی آورد و آن را با دقت و صفحه به صفحه بخواند و گام نهادن در پرتو آن را فرا گیرد.^{۱۱}»

۳،۹- کلام ابن نباته

«ابن نباته» عبدالرحیم بن محمد اسماعیل، خطبه‌ها و مواعظ مولا را گنجی تمام نشدنی می‌داند و می‌گوید: «از خطابه‌ها گنجی از بر کرده‌ام که هر چه از آن بردارم نمی‌کاهد و بلکه افزون می‌شود و بیشتر آنچه را که از بر کرده‌ام حدود یکصد فصل از کلمات موعظه‌آمیز علی بن ابیطالب است.^{۱۲}»

۳،۱۰- کلام شیخ محمد عبده

شیخ محمد عبده که در زمان خود شیخ مطلق الازهر بود و افتخار شاگردی مفخر شرق «سید جمال‌الدین اسدآبادی» را دارد و چه بسا شرح نهج‌البلاغه وی نیز نشانی از تاثیر روح شیعی و حماسی سید بر وی باشد و سخنان امام را پس از آیات قرآنی و کلمات رسول‌الله (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) جامع‌ترین کلام دنیای عرب می‌داند. وی می‌گوید: «در میان تمام مردم عرب کسی نیست که معتقد نباشد سخن علی (علیه‌السلام) پس از قرآن و احادیث رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شریف‌ترین و بلیغ‌ترین و جامع‌ترین سخنان است.^{۱۳}»

همو در فراز دیگری آن را آموزشگاه پند و حکمت دانسته و تمسک بدان را پاک کننده دل‌ها می‌داند. عبده می‌نویسد: «در هنگام مطالعه نهج‌البلاغه هرگاه به فصلی دیگر می‌رسیدم، حس می‌کردم که پرده‌های سخن عوض می‌شوند و آموزشگاه‌های پند و حکمت تغییر می‌یابند. گاهی خودم را در میان جهانی می‌یافتم که روح بلند معانی با زیور عبارات تابناک آن را آبادان ساخته است. این معانی، پیرامون جان‌های پاک و دل‌های روشن می‌گردد تا به آنها رستگاری و الهام کند و به مقصد عالی‌شان برساند و از لغزش گام‌های گوناگون دورشان سازد و به شاه راه مستحکم فضیلت و کمال برساند.^{۱۴}»

این گونه سخنان از مردی که خود هم فقیه است و هم در میدان ادبیات عرب شهره‌ور است، بیانگر مکان و منزلت والای نهج‌البلاغه می‌باشد.

۳،۱۱- کلام دکتر زکی مبارک

یکی دیگر از ادبای شهیر عرب «دکتر زکی مبارک» صاحب کتاب‌های مهم «النثر الفنی» و «عبریه الشریف» و تحقیقات برجسته در آرایه‌های ادبیات عرب است. وی در کتاب «النثر الفنی» که به بررسی زیبایی‌های کلام عرب پرداخته، پس از توصیف نثر فنی درباره جایگاه سخن بحث می‌کند و چنین ادامه می‌دهد: «نامه‌های علی بن ابی‌طالب و خطب و وصیت‌نامه و عهدنامه‌های او از صنعت ایجاز و تطویل بجا برخوردار است. علی وقتی که پیمان‌نامه می‌نویسد، گفتار را طولانی می‌سازد؛ چرا که عهدنامه، دستورهای سیاسی منطقه‌ای را که حاکم بدانجا اعزام می‌شود، در بردارد. اما زمانی که برای خواص یاران خود نامه می‌نگارد، عبارت‌ها کوتاه است؛ چرا که در این گونه موارد موجبی برای طولانی ساختن گفتار نیست.^{۱۵}»

۳،۱۲- کلام دکتر علی الجندی

به گفته دکتر «علی الجندی» رئیس دانشکده علوم قاهره، سخنان حضرت علی (علیه‌السلام) به حدی زیباست که گویی شعر منثور است. وی درباره نثر امام می‌گوید: «نوعی خاص از آهنگ موسیقی که بر اعماق احساسات پنجه می‌افکند در این بیانات هست. از نظر سجع، چنان منظوم است که می‌توان آن را «شعر منثور» نامید.^{۱۶}»

۳،۱۳- کلام ابوعثمان عمرو بن جاحظ

«ابوعثمان عمرو بن جاحظ» که از ادبای بنام و طراز اول ادبیات عرب است، به جمله با ارزش «قیمه کل امرئ ما یحسنه» که تراویده فکر بلند امام متقین است، اشاره می‌کند و می‌گوید: «اگر از نوشته‌های علی (علیه‌السلام) جز همین کلمه را نداشتیم آن را شافی و کافی و بی‌نیاز کننده می‌یافتیم بلکه آن را برتر از کفایت و منتهی به غایت می‌دانستیم چرا که نیکوترین سخن آن است که اندک آن تورا بسیار بی‌نیاز سازد و معنی آن در ظاهر لفظ باشد.^{۱۷}»

۴- کلام دانشمندان عجم

گذشته از گفتارهای عرب زبانان، به مصداق «هم‌دلی از هم‌زبانی خوش‌تر است» فارسی‌گویان نیز افزون بر تمایلات شیعی که خود موجب اهتمام آنان به کتاب مولا شده، چون ذاتا اهل ذوق و عرفانند به سخنان زیبا و حکمت‌آمیز گرایش دارند. لذا نهج‌البلاغه در میان ایرانیان، پس از قرآن مکانت عالی را بدست آورده و همواره در کنار کتاب الهی زینت‌افزای کاشانه هر مسلمانی است. در این فراز بجاست به بررسی گفتارهایی از دانشوران ایران زمین پیرامون کلمات عالی‌شان مولا علی (علیه‌السلام) بپردازیم.

۴،۱- کلام ملا صالح روغنی

یکی از شارحان بزرگ فارسی نهج‌البلاغه مرحوم ملا صالح روغنی قزوینی است که در عهد شاه عباس دوم سلیمان صفوی می‌زیسته و از مترجمان زبردست عصر خویش بوده و ترجمه‌ها و شرح‌های او بر کتب مهمی چون نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه و مثنوی رومی در دربار صفوی مقبولیت تام داشته است. وی از شاگردان حکیم متبحر «میرداماد» می‌باشد. مهم‌ترین اثر وی «شرح نهج‌البلاغه» به فارسی است که به گفته مرحوم شیخ آقا بزرگ تهرانی از سودمندترین و مفیدترین شرح‌های نهج‌البلاغه است.^{۱۸}

که البته چاپ هم شده است. این دانشمند، نهج‌البلاغه را جامع و عظیم‌المثل و فوق طاقبت‌بشری دانسته است.^{۱۹}

۴,۲- کلام استاد علی دوانی

مرحوم [استاد علی دوانی](#) که امروزه از رجال شرح حال نویس مهم به شمار می رود و تالیفات متعددی در آثار و احوال دانشمندان دارد، برآند که نهج البلاغه خود بهترین وسیله شناخت امام متقین علی (علیه السلام) است. دانشمندان معتقدند که پس از قرآن دنیای اسلام کتابی از لحاظ ابعاد و ارزش های اسلامی همچون نهج البلاغه در اختیار ندارند.^{۱۲۰}

گروهی دیگر نیز نهج البلاغه را به عنوان برگزیده سخنان مولا، بیان گر [اسلام](#) راستین و ترجمان [وحی](#) خدا و برگدان شیوایی قرآن می دانند.^{۱۲۱} و منشا این دفتر حکمت را نیز قرآن دانسته اند. لذا همه حکمت ها و دستورات مندرج در آن را ملهم از قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) دانسته اند.^{۱۲۲}

۴,۳- کلام سید جعفر شهیدی

مرحوم استاد دکتر [سید جعفر شهیدی](#) که از ادیبان طراز اول کشور ما بود و استادی مسلم او بر [لغت](#) و ادب عرب مورد تایید و تصدیق همگان است و [ترجمه](#) شیوایش از نهج البلاغه ناسخ همه ترجمه های پیشین شده است، این کتاب عظیم را منبع و سرمایه غنی همه ادیبان، شاعران، خطیبان و نویسندگان تاریخ اسلامی دانسته و همه مطالب آن را یک گنجینه سرشار می داند. وی می گوید: «پس از آن که [شریف رضی](#) سخنان امام را از خطبه، نامه و فقره های کوتاه گردآوری نمود، سرمایه ای غنی در دسترس ادیبان و خطیبان نهاده شد. چنانچه ظاهراً توجه ادیبان ایرانی به فقره های کوتاه سخنان امام، پس از تالیف کتاب «مطلوب کل طالب من کلام علی بن ابی طالب» به وسیله رشید و طواط است. بحث در این که آیا همه این خطبه ها و نامه ها و سخنان کوتاه (کلمات قصار) که در مجموعه ای به نام نهج البلاغه گردآمده گفتار علی (علیه السلام) است و یا برخی از گفته های دیگران نیز به نام حضرت، ثبت شده از قرن ها پیش آغاز شده و تا امروز به قدر کافی پیرامون آن گفته و نوشته اند. آنان که در سخن شناسی و نقد ادبی نزد گویندگان عرب کنانتی دارند، گواهی داده اند که این گوهرهای گرانبها همه به یک گنجینه تعلق دارد... پس از آن که [مذهب تشیع](#) در [ایران](#) رواج یافت، به اطمینان خاطر می توان گفت که [شعر](#) و شاعر و [نثر](#) از تاثیر نهج البلاغه و گفتار علی (علیه السلام) خالی نیست.»^{۱۲۳}

۴,۴- کلام جعفر سبحانی

فقیه و اصولی معاصر [آیه الله جعفر سبحانی](#) خبرهای غیبی نهج البلاغه را گواه بر این دانسته که امام (علیه السلام) علاوه بر آگاهی های حسی و عقلی از آگاهی سومی به نام [الهام](#) و تایید الهی برخوردار است و [انسان](#) به وسیله این [حس](#)، شکننده مرزهای [زمان](#) و [مکان](#) و حجاب ماده می باشد و با این قوه، حوادث را پیش از وقوع درک کرده و با آن حوادث ارتباط برقرار کرده و کاملاً آن را لمس می کند. آگاهی از [غیب](#) و گزارش امام (علیه السلام) از حوادث و رویدادهای پنهان و پوشیده خصوصاً جریان هایی که پس از شهادت وی رخ داد، یکی از ابعاد گسترده نهج البلاغه را تشکیل می دهد و این خبرهای غیبی گواه است که امام علاوه بر آگاهیهای متعارف از آگاهی سومی برخوردار بوده که هرگز نمی توان آن را از طریق ابزاری به نام حس و [عقل](#) کشف کرد.^{۱۲۴}

در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان

۴,۵- کلام مکارم شیرازی

مرجع معاصر آیت‌الله مکارم شیرازی که علاوه بر تبحر در فقه و اصول، ترجمه‌ای شیوا از قرآن کریم و نهج‌البلاغه به جهان معرفت عرضه کرده و معتقدند نهج‌البلاغه مرهمی بر دردهای جانکاه بشریت است. عالی‌ترین روش آزادی انسان‌ها را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد؛ چرا که منادی عدالت اجتماعی است. این کتاب در نوع خود بی‌نظیر و برای هر زمان و هر نسل، اثر مفید می‌باشد.^{۱۲۵}

۴،۶- کلام علامه حسن‌زاده آملی

عارف و فیلسوف یگانه استاد علامه حسن‌زاده آملی که در ادبیات فارسی نیز تبحری ویژه دارد، این کتاب را شجره طیبه‌ای که برای زندگی انسان‌ها در تمام شؤونات و برنامه‌ها راهنما و دلیل قوی است می‌داند. از دیدگاه استاد آملی این کتاب، معجزه گفتاری است؛ چرا سیره امام علی (علیه‌السلام) به دو معجزه فعلی و قولی تقسیم می‌شود. معجزه فعلی مانند کندن در قلعه خیبر، و معجزه قولی کتاب گرانقدر نهج‌البلاغه است.^{۱۲۶}

همو می‌گوید: در سلسله معجزات قولی، قرآن مجید است که صورت کتبی خاتم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است و معارف صادر از اهل بیت عصمت و وحی چون نهج‌البلاغه و زبور و انجیل آل محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) صحیفه سجادیه و جوامع روایی، تالی آن^{۱۲۷}.

۴،۷- کلام حاج میرزا علی آقا شیرازی

مرحوم عارف بی‌بدیل آیه‌الله حاج میرزا علی آقا شیرازی که در زمان خود اسوه علم و تقوا بوده و امروزه برای آشنایان با معارف اسلامی نامی اشناست از استادان و غوصان دریای بی‌کران نهج‌البلاغه بوده است. حاج میرزا علی آقاشیرازی بر این باور بود که جاذبه و بلندای کلام امام علی (علیه‌السلام) چون قرآن، دل آدمی را روشنی بخشیده و اندیشه را جهت داده و روح را فرح می‌نماید. به عقیده وی نهج‌البلاغه پرتوی پرفروغ از قرآن و ترجمان آن است و تراوش روحی ملکوتی است که به حق عبدالله بود و اثری است مفید و سازنده برای بیدار نمودن خفتگان در بستر غفلت، دارویی است برای شفای آنان که به بیماری‌های دل و امراض روان مبتلایند و مرهمی است برای افرادی که از دردهای فردی و اجتماعی در تب و تاب هستند و خلاصه سخنش این بود که نهج‌البلاغه در بین افراد طالب حق و مشتاق مصونیت و مغزهای نورانی، مشتری دارد و شایسته نیست چنین اثری محبوب و مهجور بماند، بلکه باید جرعه‌هایی از آن را به کام تشنگان فرو ریخت.^{۱۲۸}

یکی از خوشه‌چینان خرمن وی می‌گوید: آقا میرزا علی غیرممکن بود لب به سخن باز کند و از مضامین نهج‌البلاغه حضرت علی (علیه‌السلام) چیزی بر زبان نیاورد.^{۱۲۹}

و همچنین وی آن چنان بر مطالب این کتاب تسلط داشت که خطبه‌های را از بر بود و بدون مراجعه به کتاب می‌خواند و به حالتی توضیح می‌داد که مستمعین را منقلب می‌کرد و آنان را به خود می‌آورد.^{۱۳۰}

مرحوم امیرزا علی آقا شیرازی، «سید رضی» را دانشمندی بلند قدر می‌دانست که با تدوین نهج‌البلاغه چراغی فروزان فرا راه جامعه اسلامی قرار داد تا در قرون متمادی و اعصار متوالی، راهنمای جوامع انسانی به راه راست و نیل آنان به کمالات شایسته و فضایل انسانی و تکامل علمی و عقلی باشد و از این که عده‌ای در اصالت چنین اثری شک می‌کنند و گویی عاملی از رسوبات رشک‌آلود و لجاجت از آنان برمی‌خیزد، رنج می‌برد و در برابر این شکاکان که بی‌هیچ برهان یا هدف سالمی در صحت سند نهج‌البلاغه و انتساب محتوای آن به امام علی (علیه‌السلام) تردید کرده‌اند، کوشید تا منابع و مراجعی که این نسبت را ثابت می‌کنند، بیابد و توفیق این اثر ثمین را مسجل کند.^{۱۳۱}

۴,۸- کلام شهید مدرس

جالب این که آشنایی و پیوند این عارف با نهج البلاغه از طریق مرحوم [شهید مدرس](#) بوده است. به گفته میرزا علی آقا شیرازی «مدرس» نخستین کسی بوده که تدریس نهج البلاغه را در حوزه‌های علمیه رسمی کرد و این کتاب گرانسنگ را متن درسی برای [تعلیم](#) قرار داد! ^{۱۳۲}

مدرس زندگی عجیبی داشت، در تمام عمر طلبگی را ترک ننمود، در مراجعت از [نجف](#) روزهای پنج‌شنبه هر هفته برای طلاب درس [اخلاق](#) می‌گفت و مبنای درسش نهج البلاغه بود. یک روز به درس ایشان رفتم، چنان حاضرالذهن، عبارات نهج البلاغه را ازبر می‌خواند و از کتب بزرگان شعر و ادب و ادبیات عرب، ضرب‌المثل می‌آورد که من علاقمند شدم و مدتی به درس ایشان می‌رفتم. وی می‌گفت بالاترین کتاب، نهج البلاغه است، بخوانید و به دیگران یاد بدهید. به هر حال مشوق من در نهج البلاغه، مدرس بود! ^{۱۳۳}

۴,۹- کلام استاد شهید مطهری

[استاد شهید مطهری](#) که خود نهج البلاغه شناسی مهمی است در مکتب این دانشور، زانوی تعلم بر زمین زده و با عالم شگفت کتاب حکمت‌آمیز علی (علیه‌السّلام) آشنا شده است. وی می‌گوید: او یک نهج البلاغه مجسم بود، مواظب نهج البلاغه در اعماق جاننش فرو رفته بود. برای من محسوس بود که روح این [مرد](#) با روح [امیرالمؤمنین \(علیه‌السّلام\)](#) پیوند خورده و متصل شده است! ^{۱۳۴}

در انتها به مصداق خاتمة‌المسک، بجاست سخنانی از استاد شهید مرتضی مطهری ذکر کنیم که خود ابتدا با تدوین کتاب جامع «[سیری در نهج البلاغه](#)» این اثر گرامی را به نسل [جوان](#) شناسانید. از نظر مطهری (رحمة‌الله‌علیه) نهج البلاغه چندین [دنیا](#) دارد: دنیای [زهد](#) و [تقوا](#)، دنیای [عبادت](#) و [عرفان](#)، دنیای ملاحم و مغیبات، دنیای [سیاست](#) و مسئولیت‌های اجتماعی، دنیای حماسه و [شجاعت](#)... امتیاز نهج البلاغه برای فردی که سخن‌شناس باشد و زیبایی سخن را درک کند، نیاز به توضیح و توصیف ندارد. اساساً زیبایی درک کردنی است، نه وصف کردنی. نهج البلاغه پس از نزدیک چهارده [قرن](#) برای شنونده امروز همان لطف و حلاوت و گیرندگی و جذابیت را دارد که برای مردم آن روز داشت است! ^{۱۳۵}

اما این وصف‌ها چون دریا پایان ندارد:

درنیابد حال پخته هیچ [خام](#) پس سخن کوتاه باید والسلام
آن کس که ز [باغ](#) آشنایی است داند که متاع ما کجایی است

۵- پانویس

۱. [خمینی، سید روح‌الله، وصیت‌نامه الهی و سیاسی، ج ۲۱، ص ۱۷۱.](#)

۲. [پیام مروح ۱۳۶۰/۲/۲۷ امام خمینی به کنگره هزاره نهج البلاغه، ص ۷.](#)

۳. [استادی، رضا، بحثی کوتاه پیرامون مدارک نهج البلاغه، ۱۳۶۲.](#)

۴. [نواوی، محمد امین، جولات اسلامیه، ج ۳، ص ۹۹.](#)

۵. [مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ص ۱۱.](#)

۶. [مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ص ۱۶.](#)

۷. [یمنی، یحیی، الطراز، ص ۱۲.](#)

۸. [نواوی، محمد امین، جولات اسلامیه، ج ۳، ص ۹۸.](#)

۹. [نواوی، محمد امین، جولات اسلامیه، ج ۳، ص ۹۹.](#)

۱۰. [↑](#) حسین، طه، علی وبنوه، ج ۵، ص ۳۰.
۱۱. [↑](#) نخله، امین، ماء کلمه من کلام الامام علی، ص ۴۱.
۱۲. [↑](#) ابن ابی الحدید، عبدالحمید، شرح نهج البلاغه، ج ۱، ص ۲۴.
۱۳. [↑](#) مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ص ۱۸.
۱۴. [↑](#) مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ص ۲۸-۲۹.
۱۵. [↑](#) مبارک، زکی، النشر الفنی، ص ۱۲۸.
۱۶. [↑](#) مدرس تبریزی، محمدعلی، ریحانه الادب، ج ۱، ص ۳۴۳.
۱۷. [↑](#) جاحظ، عمرو، البیان و التبین، ج ۱، ص ۸۷.
۱۸. [↑](#) طهرانی، آقابزرگ، الذریعه، ج ۱۴، ص ۱۲۸.
۱۹. [↑](#) روغنی قزوینی، صالح، شرح نهج البلاغه، ص ۱۲.
۲۰. [↑](#) دوانی، علی، نگاهی کوتاه به زندگی پرافتخار سید رضی (مندرج در یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه)، ص ۲۳۲.
۲۱. [↑](#) دوانی، علی، نگاهی کوتاه به زندگی پرافتخار سید رضی (مندرج در یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه)، ص ۱۷۸.
۲۲. [↑](#) یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه، ص ۱۶۳.
۲۳. [↑](#) یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه، ص ۲۲۱.
۲۴. [↑](#) یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه، ص ۵۱ - ۵۰.
۲۵. [↑](#) یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه، ص ۵۰.
۲۶. [↑](#) حسن زاده آملی، حسن، انسان کامل در نهج البلاغه، ص ۵۰.
۲۷. [↑](#) حسن زاده آملی، حسن، انسان کامل در نهج البلاغه، ص ۵۰.
۲۸. [↑](#) گلی زواره، غلامرضا، ناصح صالح، ج ۱، ص ۱۲۴.
۲۹. [↑](#) انجمن آثار و مفاخر اصفهان، طبیب جسم و جان، (مندرج در یادنامه حاج میرزا علی شیرازی)، ص ۹۰.
۳۰. [↑](#) انجمن آثار و مفاخر اصفهان، طبیب جسم و جان، (مندرج در یادنامه حاج میرزا علی شیرازی)، ص ۴۲.
۳۱. [↑](#) گلی زواره، غلامرضا، ناصح صالح، ج ۱، ص ۱۷۰.
۳۲. [↑](#) گلی زواره، غلامرضا، شهید مدرس ماه مجلس، ج ۱، ص ۵۴.
۳۳. [↑](#) باقی، عبدالعلی، مدرس مجاهدی شکست ناپذیر، ج ۱، ص ۱۵۹.
۳۴. [↑](#) مطهری، مرتضی، عدل الهی، ص ۴۹.
۳۵. [↑](#) مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ص ۳۱.

منبع: وبسایت ویکی فقه

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری

در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان